

ŞİMNİ SİLAHSIZLANMA ZAMANI

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda kabul edilen ve Türkiye'nin de imzaladığı Uluslararası Silah Ticareti Anlaşması 24 Aralık 2014 tarihinde yürürlüğe girdi. Anlaşma, **savaş suçu ya da soykırımda kullanılacak silahların satışını yasaklıyor ve anlaşma'yla yasa dışı silah ticaretinin azaltılması hedefleniyor.**

Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu'nda 2 Nisan 2013 tarihinde imzalanan ve imza atan ülkeler arasında Türkiye'nin de bulunduğu Uluslararası Silah Ticareti Anlaşması (STA) 24 Aralık 2014'te yürürlüğe girdi.¹ Sessiz sedasız yürürlüğe giren Anlaşma, bugüne kadar 130 ülke tarafından imzalamakla birlikte bu ülkelerden sadece 60'ı Anlaşma'yı onayladı (önce hükümetler imzalıyor sonra parlamentolar onaylıyor). En fazla silah ihracatı yapan 10 ülke içinde bulunan Fransa, Almanya, İtalya, İspanya ve İngiltere Anlaş-

ma'yı onaylarken, dünyanın en büyük silah üreticisi ve ihracatçısı olan Amerika Birleşik Devletleri (ABD kendi başına silah ihracatının %30'unu elinde bulunduruyor) ise Anlaşma'yı imzalamasına rağmen onaylamadı. Türkiye ve İsrail de Anlaşmayı imzalayıp onaylamayan devletler arasında yer alıyor. Çin, Kanada, Rusya, Hindistan ve Pakistan gibi diğer büyük silah ihracatçısı ülkelerin ise Anlaşmayı henüz imzalamadığı² görülüyor.

Silah Ticareti Anlaşması'nın en büyük hedefi uluslararası hukuka aykırı ticareti engellemek, yani sözleşmeye taraf olan devletler, silahların savaş suçları ve soykırımlarda kullanılmasını, karaborsaya düşmesini engellemek için önlemler alma taahhüdü altına giriyor. Anlaşma'nın önemi ise ilk kez bir anlaşmanın açıkça konvansiyonel silah akışının kontrolünü ve insan hakları kurallarını içeriyor olması.³ Anlaşma'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte konvansiyonel silahların soykırım, insanlığa karşı suç ve savaş suçları işlemek amacıyla kullanıldığının bilindiği ülkelere silah akışı engellenebilecek. BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon, bu doğrultuda, Anlaşma ile "silahların diktatörlerin, teröristlerin, suç örgütleri ve insan haklarını çiğneyenlerin eline geçmesinin önlenmesini umduğumu" belirtiyor.⁴

ANLAŞMA'NIN BÖLGESEL DAĞILIMI

Uluslararası Silah Ticareti Anlaşması'nın bölgelere göre dağılımına bakıldığında, Afrika kıtasında bulunan 54 devletten yalnızca 34'ünün Anlaşma'ya imza attığı görülüyor. Afrika'nın orta ve batı bölümlerinde yer alan devletlerin yanı sıra Moritanya ve Libya sözleşmeye taraf olurken çatışmaların yoğun yaşandığı doğu bölümü dışında kalıyor. Kuzey Afrika devlet-

leri içinde Mısır'ın geliştirmeye çalıştığı silah endüstrisine zarar vereceği veya frenleyeceği düşüncesiyle; Fas ve Cezayir'in ise bölgesel kaygıları sebebiyle (örneğin Batı Sahra) Uluslararası Silah Ticareti Anlaşması'na katılmadıkları düşünülüyor. Afrika'da olduğu gibi Asya'da da benzer bir "ilgisizlik" gözlemleniyor. Bu durum ticari ve güvenlik kaygıları kadar Uluslararası Silah Ticareti Anlaşması'nın getirdiği şeffaflık ilkesiyle de izah edilebilir. Çin ve Hindistan sözleşmeye taraf olmazken, Güney Kore ve Malezya'nın ihracatçı devletler olarak Anlaşma'ya taraf olmaları Güney Doğu Asya'yı öne çıkarıyor. Japonya sözleşmeyi imzalayan ama onaylamayan devletlerin arasında bulunuyor. Amerika kıtasında ABD, Orta Amerika ve Karayip ülkeleri destek verirken Kanada dışarıda kalmayı tercih etti. Avrupa cephesinde bütün devletler imzaladı, onay süreci devam ediyor. Hiç kuşkusuz bu tablo Uluslararası Silah Ticareti Anlaşması'nın coğrafi sınırlarını daraltıyor.

ANLAŞMA'YA NEDEN GEREK DUYULDU?

Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü'nün (SIPRI) 2013 askeri harcamalar verilerine göre dünyanın totalde askeri harcaması 1747 milyar doları buluyor.⁵ Günümüzde, devletler ve özel şirketler yıllık sekiz milyondan fazla silah üretiyor. Gelişmekte olan ülkelerin gayrisafi milli hasılasının büyük bir oranı ise iç çatışmaları bastırma, ulusal güvenlik ihtiyaçları gibi çeşitli sebeplerle silahlanmaya harcanıyor. Gelişmiş

ülkelerin ürettikleri silahları geliştirmekte olan ülkelere ihraç etmesiyle bu ülkelerdeki sosyoekonomik şartlar daha da kötüleşiyor ve insan hakları ihlalleri derinleşiyor. Silah üretiminin dolayısıyla silah transferinin artmasıyla birlikte küresel barış ve güvenliğin sağlanması zorlaşıyor.

Uluslararası alanda çeşitli şekillerde gerçekleşen silah ticaretinin olumsuz etkileri, küresel barışa ve güvenliğe tehdit oluşturması, insan hak ve özgürlüklerinin ihlallerine destek olması itibarıyla, silah ticaretinin önlenmesi için bir hukuk düzeninin oluşturulmasına ihtiyaç duyuluyordu. Uzun yıllar boyunca gerçekleşen insan hakları ihlallerine karşın BM, silah ticareti konusunu 1988 yılında gündemine alabilmiş ve 2 Nisan 2013'te Uluslararası Silah Ticareti Anlaşması'nı kabul ederek üye devletlerin imzalarına açabildi.

ULUSLARARASI SİLAH TİCARETİ ANLAŞMASI'NIN İÇERİĞİ

Uluslararası Silah Ticareti Anlaşması esas itibarıyla suç örgütlerinin bu silahlara

erişimini ve ticaret konusu yapılmasını önlemeye yönelik olduğu gözlemleniyor. Anlaşma'nın birinci maddesinde Anlaşma'nın amacı yer alıyor. Buna göre Anlaşma'nın amacı; bölgesel ve uluslararası barışa, güvenliğe, istikrara katkı sağlamak; insanlığın acılarını azaltmak, konvansiyonel silahların uluslararası ticaretinde işbirliğini ve devletlerin hareketlerinden sorumluluğunu düzenliyor. (Uluslararası Silah Ticareti Anlaşması için bkz. <https://unoda-web.s3.amazonaws.com/wp-content/uploads/2013/06/English7.pdf>)

Uluslararası Silah Ticareti Anlaşması'nın ikinci maddesinde ise Anlaşma'nın hangi silahları kapsadığı belirtiliyor. Uluslararası Silah Ticareti Anlaşması, genel olarak bütün konvansiyonel silahları, parçalarını, sistemlerini ve mühimmatını kapsıyor. Anlaşma'ya göre konvansiyonel silahlar; savaş tankları, uçakları, gemileri, saldırı helikopterleri, zırhlı savaş araçları, yüksek kalibreli silah sistemleri, füze ve rampaları, küçük ve hafif silahları kapsıyor. Dolayısıyla biyolojik, kimyasal veya nükleer nitelikli silahlar Anlaşma kapsamı dışında bırakılmış bulunuyor.

Anlaşma, taraf devletlere konvansiyonel silahların veya parçalarının soykırım suçunun işlenmesinde, insanlığa karşı suçlarda, 1949 Cenevre Sözleşmesi'nin ağır ihlallerinde, sivillere karşı saldırılarda veya tarafı bulunduğu uluslararası anlaşmalarla tanımlanan diğer savaş suçlarında kullanılacağına bilinmesi durumunda konvansiyonel silah veya parçalarının herhangi bir şekilde transferine izin vermeme yükümlülüğü getiriyor. Anlaşma'ya göre "transfer" kavramı ihracat, ithalat, transit, aktarma ve aracılık uluslararası ticaret faaliyetlerini içeriyor.

KÜRESEL SİLAH TİCARETİ ANLAŞMASI'NIN GETİRİLERİ

Uluslararası Silah Ticareti Anlaşması'nın etkin şekilde uy-

gulanabilmesi için devletlere, uluslararası işbirliği ve gerekli ulusal düzenlemeleri (ulusal kontrol rejimi kurma gibi) yapma yükümlülüğü getiriliyor. Bununla birlikte Anlaşma'da devletlerin yükümlülükleri uygulaması konusunda herhangi bir bağlayıcı yaptırım sistemi öngörülüyor. Dolayısıyla, söz konusu yükümlülüklerin yerine getirilmesi, taraf devletlerin istek ve iradelerine bırakılmış oluyor.

Bu noktada bir hususu anımsatmakta fayda var. Uluslararası sistem barış ve güvenliğin sağlanması için yapılan silah ticaretini yasaklamıyor. Ancak bunun BM tarafından insan hakları ihlalleri sebebiyle parmakla gösterilen veya ambargo uygulanan devletlere yapılması sorun teşkil ediyor. ABD ve Fransa'nın Ruanda'ya, Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ne yönelik gerçekleştirdiği müdahalelere rağmen, destek vermesi çelişkiyi pekiştiriyor. Ben-

zer bir çelişki Çin'in Afrika politikasında da gözlemleniyor. Çin bir taraftan gelişmeyi önceleyen projelerle Afrika'da varlığını artırırken 19. yüzyıl Kolonyalizm'inden farklı olarak devletlerin "içişlerine karışmasa" da diğer tarafta arka bahçesi olarak gördüğü Afrika'ya uluslararası hukuku yok sayarak silah satması insani drama artırıyor. Yine Çin'in Sudan savaşında Güney Sudan'daki insani drama rağmen sattığı tonlarca silah anımsandığında kuşkusuz Afrika oyununda aktif taraflardan biri olduğu göz ardı edilmemesi gerekiyor.

Fransa ve İngiltere Libya'ya gerçekleştirdikleri müdahalenin ardından Libya'nın silah stoklarını Kaddafi karşıtı gruplara dağıtması bugün sadece Libya'nın değil, Mali'nin de kaosa sürüklenmesinde önemli rol oynadığı biliniyor. Bundan bir süre önce Dakar'da durdurulan Irak bandıralı gemide Libya'ya götürülmek üzere tonlarca silahın bulunması silahların nasıl bir noktadan bir noktaya sorunsuzca taşınabildiğini gözler önüne seriyor. Benzer bir durum bugün Suriye krizinde de yaşanıyor. Rusya, herhangi bir yasağın olmadığını ifade ederek silah ticaretini sürdürüyor. Büyük devletler peşmergeleri silahlandırırken silahların yarın nerede toplanacağını hesaba katmamaları kriz bölgelerinin sayısını artırıyor.

Bu çerçevede, sözleşmenin özellikle 6'ncı ve 7'nci maddeleri büyük önem taşıyor. Taraf olanlara diyalog şartı getiren 6'ncı madde; ithal ve ihraç edilecek veya transit geçecek silahların daha karar aşamasında iki devlet arasında başta BM Şartı'na ve uluslararası hukuka ters düşmeyecek şekilde karara bağlanmasını öngörüyor. Yani, devletlerin uluslararası yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğine bakılacak. Bu durum üçüncü devletler için de geçerli oluyor. Örneğin, bir devlet başka bir devletin uluslararası hukuka aykırı davranarak savaş suçu, soykırım veya insanlık suçu işlediğini bilmesine rağmen destek vermişse (pasif destek dahi olsa) silah ticaretinin gerçekleşmeyeceği ifade ediliyor.

Silah ticareti sadece savaş boyutuyla düşünülmesi gerekiyor, örneğin Güney Amerika, Brezilya, Meksika, Filipinler, Güney Afrika veya Zimbabve'de görülen şiddet, suç örgütleri ve illegal yapıları içine aldığı gibi devlet eliyle işlenen suçları da kapsıyor. Silah ticareti Afrika'da olduğu gibi yeni çatışma alanları oluşturuyor ve genel olarak karaborsayı besliyor. Buz dağının görünen bölümünde silah ticareti yer alıyorsa da, görünmeyen bölümünde onlarca farklı suç aracı bulunuyor. Kabul etmek gerekir ki, Silah Ticareti Anlaşması ile silah ticareti konusunda ilk kez dünya genelinde bir düzenleme yapılmış oluyor. Ne var ki, bölgelere göre imzalayan ve onaylayan devletlerin fotoğrafına bakıldığında, dünyanın sıcak çatışma noktalarında bulunan devletlerin sözleşmenin dışında kalması ilk bakışta sözleşmenin etki gücünü zayıflatırsa da uzun vadede İnsan Hakları Evrensel Bildirisi gibi uluslararası sistemde yerini alacağı umuluyor. Sonuç olarak, yeni bir paradigmanın habercisi olan Uluslararası Silah Ticareti Anlaşması, silahsız bir dünya özlemi içinde olan sivil toplum kuruluşları için küçük olsa da, uluslararası ilişkiler bağlamında Anlaşma'nın yürürlüğe girmesiyle, değil 50-20 yıl önce dahi düşünülmesi güç büyük bir adım atılmış oluyor.

Kaynaklar:

- 1) <http://www.un.org/disarmament/ATT/>
- 2) http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/12/141223_kuresel_silah_anlasmasi
- 3) <http://www.amnesty.org.tr/nav/55/arka-plan>
- 4) http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/12/141223_kuresel_silah_anlasmasi
- 5) http://www.sipri.org/googlemaps/milex_top_15_2013_exp_map.html